

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ

УДК 811.133.1'37

СТАТУС ОБРАЗНОСТІ В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМУ (на матеріалі французької мови)

Валентина Гладка

кандидат філологічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті представлено результати дослідження диференціації понять “значення” та “смысл” у площині їхнього співвідношення із фразеологічним значенням, а також питання про статус образності в семантиці фразеологічних одиниць та її ролі у формуванні цілісності їхнього семантичного значення. Автором постулюється думка про те, що значення являє собою складну структуру знання (об’єктивного, суб’єктивного й культурного), яка дозволяє людині пов’язати в єдине ціле об’єкт дійсності та мовний знак. У фразеологічному значенні об’єднано денотат і сигніфікат в один когнітивний макрокомпонент і протиставлено останній конотативному, який суміщає чотири взаємопов’язані та взаємовизначальні складники: емоційний, експресивний, оцінний та культурний. Образність, яка виникає на основі наочно-чуттєвих уявлень про об’єкт дійсності, формує смысл фразеологічних одиниць. Її двопланова сутність виникає при перенесенні найменування, при суміщенні вихідного уявлення (образна основа) і результативного (те, яке порівнюють із вихідним). Автор доводить також релевантний характер образності, оскільки вона властива не всім фразеологізмам. У такому випадку цілісність значення досягається відтворюваністю усталених одиниць і цілісністю поняття, до якого вони реферують.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантика, фразеологічне значення, образність, конотат, денотат, сигніфікат.

IMAGERY'S STATUS IN THE PHRASEOLOGICAL SEMANTIC STRUCTURE (on the material of the French)

Valentyna Gladka

PGD of Philology, Associate Professor

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

The article presents the results of the study of the concept differentiation of “meaning” and “sense” in the plane of their relation with the phraseological meaning, as well as the status of imagery in the phraseological units’ semantics and its role in forming the integrity of their semantic value. The author postulates the idea that meaning is a complex structure of knowledge (objective, subjective, and cultural), which allows a person to associate into a single entity object of reality and a linguistic sign. In the phraseological meaning, the denotate and significate in one cognitive macrocomponent are combined, and the last is opposed to conotative, which combines four interrelated and mutually dependent components: emotional, expressive, evaluative, and cultural. Imagery, which arises on the basis of visual-sensory representations of the reality object, forms the sense of the phraseological units. Its two-planet essence arises when transferring the name, when combining the initial representation (the image base) and the resultant (the one which is compared with the initial). The author also proves the relevant character of imagery, since it is not characteristic of all phraseologisms. In this case, the integrity of the meaning is achieved by the reproducibility of the idiomatic units and the integrity of the concept to which they relate.

Key words: phraseological unit, semantics, phraseological meaning, imagery, connotate, denotate, significate.

Вступ. Одне із основних завдань сучасної фразеології, як науки про усталені звороти мови, полягає у вивченні процесу творення останніх у номінативному, функціонально-комунікативному та когнітивному аспектах, а також у визначенні та описі механізмів цього процесу в свідомості людини (Л. Виготський, І. Кобозева, О. Кравченко, В. Красних, О. Леонтьєв, Р. Павільоніс та ін.). Вивчаючи питання взаємозв’язку мови, людини та її

пізнавальних процесів, науковці доходять висновку, що між дійсністю, її сприйняттям людиною і мовою існує тісний зв’язок, оскільки мова “кодує” світ. Подібно до інших семіотичних систем, вона фіксує і представляє “єдине поле думок, відчуттів і почуттів, яке характеризує певний етнос, упорядковує і осмислює його безпосереднє сприйняття дійсності” [23, с. 6]. Водночас людина ніколи не може відобразити навколишнє середо-

вище цілком і повністю, адже пізнання останнього завжди передбачає відомий життєвий досвід, а значить є постійним процесом, поступовим накопиченням знань, вивченням того, що існує на землі, й того, що на ній відбувається. Мова, як переконують нас лінгвісти, кодує навіть три світи: *світ реальності*, тобто світ, яким він є, *понятійний світ* (світ концептів), тобто світ нашої психіки, який постає як віддзеркалення реальної картини світу через призму понять, сформованих на основі уявлень людини, отриманих за допомогою органів чуття і які пройшли через її свідомість (колективну та індивідуальну), як образ світу, заломлений у свідомості людини або її світогляд, сформований у результаті її фізичного досвіду й духовної діяльності; *світ слова*, тобто “пропущений” крізь свідомість людини й певним чином препарований розумом, інтелектом відповідно до певних відображених схем, ідеальних образів речей або до тієї сітки, яку накладають на нього мовні категорії (Н. Арутюнова, Ю. Караулов, О. Кубрякова, Б. Серебренніков, В. Телія та ін.). Саме зміна вектору сучасних наукових пошуків у бік розуміння, а не пояснення, пізнавальної діяльності людини визначає **актуальність** нашої розвідки.

У площині окреслених досліджень науковці стикаються, насамперед, із загальнолінгвістичною проблемою диференціації понять *значення* та *смысл* та їх співвідношення із фразеологічним значенням, а також проблемою більш прикладного характеру – визначення структури значення фразеологічних одиниць (далі – ФО) та наповненості кожного з компонентів. Сучасні дослідження семантичного значення ФО переконують нас у доцільності поєднання денотату й сигніфікату в один макрокомпонент – денотативно-сигніфікативний (або когнітивний), який суміщатиме “формальну” частину – денотат (як понятійне ядро значення ФО, типове уявлення про об’єкти дійсності) та “змістову” частину – сигніфікат (як ментальну сутність, концептуалізацію смислу, зумовлену внутрішньою формою ФО, яка створює додатковість у самому членуванні світу в різних національних мовах) [7; 11; 24]. Цей компонент протиставлено не менш складному макрокомпоненту семантики ФО – конотату, який містить емотивність, експресивність, оцінку й культурну маркованість (детальніше про це див. [7, с. 146–147]), лише побічно згадуючи про образність, яка, однак, відіграє значну роль у формуванні семантики усталених виразів. Отже, **мета** нашого дослідження полягає у висвітленні питання співвідношення понять значення та смислу із фразеологічним значенням, а також у встановленні статусу образності в семантиці ФО та її ролі у її формуванні.

Основний зміст. З’ясовуючи питання диференціації понять *смысл* і *значення*, лінгвісти висловлюють доволі різні погляди (див., наприк-

лад, праці: [4; 10; 13; 15; 17; 20]). Однак, більшість із них погоджуються із тим, що *смысл* являє собою не феномен, а подію, оскільки має певну внутрішню (у свідомості мовця) і зовнішню (час, місце мовленнєвої дії) локалізацію; до того ж він залучений у діяльність, а значить має динамічний характер: “Смысл – це завжди особистісне ставлення індивіда до змісту, на який у даний момент спрямована його діяльність” [15, с. 34], “Смысл – аналог значення у конкретній діяльності” [17, с. 146]. Цікавою видається думка А. Колмогорової, яка визначає “дискурсивний смысл мовного знака в конкретній мовленнєвій дії” як “достатньо адекватну зрозумілу комуніканту 2 ціннісно забарвлену модель взаємодії зі стійко асоційованим (у свідомості членів певної лінгвокультурної спільноти) з мовним знаком об’єктом, яка пропонується комунікантом 1 шляхом використання даного знака в конкретному дискурсі” [12, с. 22]. Відповідно, мовно-мовленнєва діяльність людини має “зовнішню” сторону, визначену її мовленнєвою поведінкою, домінантою якої є феномен смислу, та “внутрішню” сторону, яка постає як діяльність з оперування індивідуальною системою концептів і стратегій смислоформування і смислоформування в процесах породження і розуміння мовлення [9, с. 29–30].

Маніпулювання мовним знаком (“мовленнєвим знаком” – М. Алефіренко, “знаком мовлення” – Ф. Фортунатов) має на меті зорієнтувати не лише комуніканта на певну модель взаємодії із тілом знака, а й партнера комунікації на певний спосіб взаємодії з об’єктом, який замінено цим знаком. Відтак, знакову ситуацію розуміють як засвоєний людиною в соціальному й лінгвокультурному досвіді функціональний взаємозв’язок між певним об’єктом навколишнього середовища й певним мовним знаком, який існує для членів певної спільноти [12, с. 22]. При цьому обидві взаємопов’язані сутності не дані людській свідомості безпосередньо: їх пізнання відбувається через досвід, який різниться у кожній національно-лінгвокультурній спільноті, а також шляхом взаємодії між ними в профанному й сакральному просторах (об’єкт) і в мовленнєвій практиці (знак), унаслідок чого породжується певна структура свідомості мовної особистості – внутрішній знак. У сучасній лінгвістиці останній витлумачують як “асоційовані один із одним у свідомості мовної особистості *образ об’єкта-елемента середовища*, який формується на основі елементарних репрезентацій (які вже були в досвіді цього індивідуума) взаємодії з об’єктом, і *образ знака*, який складається з елементарних репрезентацій взаємодії мовної особистості в мовленнєвій практиці зі знаком” (виділення по тексту – автора – А.К.) [12, с. 22–23]. Іншими словами, внутрішній знак активується під час сприйняття об’єкта-елемента

середовища й під час уживання або інтерпретації знака. Тому для того, щоб людина могла сказати: “Я знаю значення цього слова”, вона повинна мати: 1) образ позначуваного даним словом об’єкта, який склався завдяки досвіду; 2) образ даного мовного знака, тобто певну сукупність уявлень про той вплив на співрозмовника, який буде здійснювати це слово в певному контексті (смыслах, які реалізуються цим словом); 3) практичні навички (*habitus* – термін П. Бурд’є [2]) використання певного набору операцій, які активізують різні рівні свідомості для реалізації певної зміни у взаємодії слухача з об’єктом за допомогою використання цього мовного знаку.

Зважаючи на це, *значення* можна визначити як структуру знання, яка дозволяє людині пов’язати в єдиній взаємодії об’єкт навколишнього світу й мовний знак. До того ж, за словами А. Колмогорової, воно містить: 1) знання, отримані практичним шляхом, і усвідомлені лише частково знання тих смислів, які може реалізувати даний знак; 2) “знання” об’єкта (отримане як індивідуальним досвідним шляхом, так і опосередковано через засвоєння культурної традиції), який асоціюється із цим знаком; 3) “знання як”, які мають неусвідомлений характер і містять отримані в досвіді мовленнєвої комунікації навички щодо того, як зробити так, щоб за допомогою мовного знака виразити певний смисл [12, с. 23].

Вивчаючи значення будь-якого мовного знака, зокрема фразеологічного, варто зупинитися на пов’язаному із ним понятті *образність*. Загалом це поняття перенесено у фразеологію із суміжних розділів лінгвістики (літературознавства, стилістики, лексикології), де його традиційно витлумачують як здатність мовних одиниць створювати наочно-чуттєві уявлення про предмети й явища дійсності; як смислову реалізацію мовлення в конкретних уявленнях, якій властиві “картинність”; як наочність, домінування художнього сприйняття; як створене засобами мови двопланове зображення, засноване на вираженні одного предмета через інший (див., зокрема, праці В. Виноградова, О. Коралової, Б. Ларина, О. Потєбні, О. Федорова, Д. Шмельова).

У площині фразеологічно спрямованих досліджень образність розуміють як семантичну двоплановість, що з’являється при перенесенні найменування, тобто суміщення двох уявлень: вихідного, яке називають образною основою, або образом, і результативного, тобто того, яке порівнюють із вихідним. Ці два плани зображення науковці описують у термінах *означуваний і означувальний компоненти* (А. Долінін), *означувана й означувальна частини* (А. Мелерович), *характеризувальний і характеризований компоненти образності* (О. Леонтович). Деякі із них включають до структури фразеологічного образу також спіль-

ну ознаку, яка поєднує фразеологічне значення однойменного сполучення слів – *tertium comparationis* (цит. за: [11, с. 34]). Відтак, образності відводять велику роль у виробленні цілісного фразеологічного значення, вважаючи її одним із основних стимулів формування конотативного компонента семантики ФО [3, с. 15; 5, с. 189; 8, с. 74; 21, с. 4].

Образність пов’язують також із внутрішньою формою або мотивацією ФО. Д. Добровольський, зокрема, вважаючи образність невід’ємною частиною змісту ідіоми, наполягає на тому, що, описуючи фразеологічне значення, доцільно поруч з іншими компонентами плану вираження брати до уваги й образний складник, оскільки він впливає на різного роду сполучувальні та/або ситуативні обмеження у вживанні ФО [8, с. 71].

На доказ цього положення наведемо приклади нетривіальних семантичних ефектів, зумовлених безпосередньо специфікою образу певного фразеологізму. Так, ФО *porter un bonnet d’âne* “бути тупеньким” вживають лише в контексті навчального процесу; ФО *c’est du pipi du chat* “мати поганий смак” використовують на позначення поганого смаку напоїв, а ФО *être long en bouche / persister en bouche* “мати присмак у роті” стосується лише вина. Однак, фразеологізми, семантику яких закріплено за певним контекстом або ситуацією, становлять загалом незначну кількість, що говорить про узагальнений характер семантичного значення цих мовних одиниць.

Розглядаючи питання співвідношення образності з іншими конотативними складниками ФО, науковці стверджують, що між ними існує певний зв’язок: образність завжди експресивна, хоча експресивність не завжди є образною; образна одиниця має більш концентроване, інтенсивне вираження, виявляючи зв’язок образності з емотивністю; образність слугує передумовою для створення широкого діапазону оцінок щодо відображуваних ними фрагментів дійсності й сприяє експлікації яскравої емоційності цих мовних одиниць [6; 21; 25]. Отже, образність постає як один із засобів формування конотативного компонента ФО, а значить і цілісного фразеологічного значення.

Досліджуючи образність з погляду еволюції ФО, лінгвісти надають їй діахронічного характеру. Вони вважають, що вона важлива не лише для виникнення ФО, а й під час входження останньої до мовної системи та закріпленні її узусом, оскільки відповідає одній із тенденцій розвитку мови – тенденції до експресивності мовлення [1, с. 8; 26, с. 291]. “Яскравість” образності ФО, на думку А. Назаряна, залежить від лексико-граматичних відношень між компонентами цих одиниць: “Чим реальніші й сучасніші ці відношення, тим живіший образ, що лежить в основі цієї ФО. І навпаки, будь-який некротичний елемент (застаріла граматична конструкція або архаїчне слово)

у складі ФО послаблює або навіть стирає її образ (...), [оскільки] утруднює розуміння зв'язку фразеологічного значення словосполучення з його прямим (буквальним) значенням” [19, с. 163]. Іншими словами, образність проходить шлях від образності до безобразності: властива на самому початку кожній ФО образність стирається з плином часу або тьмяніє під впливом мовних або позамовних факторів [16, с. 154; 18, с. 134–144]. Вона виникає як подвійна інформація, яку передає усталений вираз: перша полягає у вираженні змісту поняття, яке реалізується у ФО, друга – у значенні його прототипу. Інакше кажучи, з двох картин виникає третя, яка вбирає в себе суттєві ознаки двох попередніх [14]. У підсумку сполучення слів стає здатним “створювати різні уявлення, що призводять до порушення відповідності між денотатами й денотаторами, внаслідок чого вільне поєднання слів зазнає переосмислення, семантичну перебудову й синтаксичне злиття” [22, с. 238].

Водночас, припущення щодо принципової вихідної образності кожної ФО, на нашу думку, дещо перебільшено, що зумовлено традиційним поглядом на фразеологію як на споконвічно образний пласт мови. Звісно, важко заперечити той факт, що переважній більшості ФО властива образність, напр.: *Les mouches ont changé d'âne* – (букв.) “Мухи перелетіли на іншого віслюка” / (перен.) “Ситуація змінилася”, *coiffé en banane* – (букв.) “підстрижений як банан” / (перен.) “підстрижений, як старий рокер”, *(se) coller aux baskets* – (букв.) “приклеїти до кросівок” / (перен.) “надокучливо переслідувати когось”.

Однак фразеологічного фонду французької мови доводить, що деякі ФО позбавлені образності. Основною ознакою таких усталених словосполучень є двоплановість значення, відтворюваність у “готовому вигляді” й цілісність поняття. Їх забезпечено мовними засобами, зокрема: римою і асономом (напр.: *Réfléchir, c'est désobéir* “Накази не обговорюють”), тавтологічними повторами (напр.: *Après l'heure ce n'est plus l'heure* “Дороге яєчко до Великодня”, *Tout çapour ça* “Усе це даремно”, *faire copain copain* “підтримувати штучно дружбу”), грою слів (напр.: *débloquer les vannes* “жартувати”). Відтак, образність слугує факультативною ознакою ФО, за рахунок якої з'являється можливість розширити межі фразеології.

Висновки дослідження. Отже, детальний аналіз наукових поглядів на питання диференціації значення і смислу доводить, що фразеологічна семантика постає як ментальна структура, яка поєднує значення і досвід. До того ж, вона постає як смисл, сформований зі значень мовних знаків-компонентів ФО під час дискурсивної, мовленнєвої практики, а вже після завершення інтеграції ФО в мові за нею закріплюють певне фразеологічне значення, яке реалізується лише в цьому

контексті й з такою структурно-синтаксичною формою. Відтак, ФО являють собою складну семантичну структуру, що складається з кількох макрокомпонентів (когнітивного та конотативного), кожний з яких передбачає наявність певного типу знань про нього. Однак, важливу роль у виробленні цілісної семантики ФО відіграє образність, яка створює наочно-чуттєві уявлення про об'єкти дійсності, реалізує смислове наповнення у процесі комунікації.

Перспективи подальших наукових розвідок. Окреслені складники фразеологічної семантики організують і моделюють когнітивний простір ФО шляхом злиття окремих значень її компонентів, у вивченні процесу якого полягає перспектива нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балыгина Е.Д.* Глагольная фразеология в турецком языке (глаголы движения): автореф.... канд. филол. наук: спец. 10.02.22 – Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии. Москва, 2007. 26 с.
2. *Бурдые П.* Практический смысл [пер. с франц. А.Т. Бибики, Е.Д. Вознесенская, С.Н. Зенкин, Н.А. Шматко]. Москва: Ин-т экспериментальной социологии; Санкт-Петербург: Алетей, 2001. 562 с.
3. *Буянова Л.Ю., Коваленко Е.Г.* Русский фразеологизм как ментально-когнитивное средство языковой концептуализации сферы моральных качеств личности: монография. М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. 184 с.
4. *Выготский Л.С.* Собрание сочинений: [в 6 т.] / под ред. В.В. Давыдова. Москва: Педагогика, 1982. Т. 2. Проблемы общей психологии. 504 с.
5. *Вятчина В.Е.* Метафорический образ во фразеологизмах со значением “время”. *Вестник ОГУ*, 2006, № 11. С. 185–189.
6. *Гамзюк М.В.* Эмотивный компонент значения у процесі творення фразеологічних одиниць: на матеріалі німецької мови: монографія. Київ: Видавничий центр КДПУ, 2000. 256 с.
7. *Гладка В.* Неофразеологізація сучасної французької мови: лінгвокогнітивний аспект: [в 2 ч.]. Чернівці: Технодрук, 2018. Ч. 1. Монографія. 680 с.
8. *Добровольский Д.О.* Образная составляющая в семантике идиом. *Вопросы языкознания*. 1996. № 1. С. 71–93.
9. *Залевская А.А.* Введение в психолингвистику. Москва: Российск. гос. гуман. ун-т, 2000. 382 с.
10. *Кобозева И.М.* Лингвистическая семантика. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
11. *Ковшова М.Л.* Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды культуры. Москва: Книжный дом “ЛИБРИКОМ”, 2012. 456 с.

12. Колмогорова А.В. Аргументация в речевой повседневности: монография. Москва: ФЛИНТА, 2016. 180 с.
 13. Кравченко А.В. Язык и восприятие: когнитивные аспекты языковой категоризации. Иркутск: Изд-во Иркутс. ун-та, 1996. 160 с.
 14. Кравченко О.Ф. Внутренняя форма и образность фразеологизмов с таксонами “лицо” и “глаза”. *Университетские чтения*. 2006. Режим доступа: <http://pglu.ru/index.php?module>
 15. Красных В.В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? Москва: Гнозис, 2003. 375 с. Режим доступа: <https://studfiles.net/preview/2790174/>
 16. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва: Высш. шк., 1996. 381 с.
 17. Леонтьев А.А. Смысл как психологическое понятие. *Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии*. Москва: МПСИ; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 2001. С. 141–152.
 18. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. Москва: Высш. шк., 1989. 287 с.
 19. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. Москва: Высш. шк., 1987. 288 с.
 20. Павленис Р.И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка. Москва: Мысль, 1983. 286 с.
 21. Солодуб Ю.П. Образность фразеологизмов и фразеологическая номинация. *Фразеологическая номинация. Особенности семантики фразеологизмов*: межвуз. сб. науч. тр. Ростов-на-Дону: РГПИ, 1986. С. 4–11.
 22. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа “Языки русской культуры”, 1996. 288 с.
 23. Уилсон Р.А. Новая инквизиция. Москва: Пересвет, 2001. 240 с.
 24. Уфимцева А.А. Лексическое значение. Москва: Наука, 1986. 240 с.
 25. Школяренко В.І. Динаміка розвитку фразеологічної системи німецької мови 19-20 століття: монографія. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. 324 с.
 26. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика. Москва: Просвещение, 2004. 335 с.
- REFERENCES**
1. Balygina E.D. *Glagol'naya frazeologiya v tureckom yazyke (glagoly dvizheniya)*. Avtoref. diss. kand. filol. Nauk [Verbal phraseology in Turkish (verbs of movement)]. Moskva, 2007. 26 p. (In Russ).
 2. Burd'e P. *Prakticheskij smysl* [Practical sense] (Russ. ed.: A.T. Bibikov, E.D. Voznesenskaya, S.N. Zenkin, N.A. SHmatko). Moskva: In-t ehksperimental'noj sociologii; Sankt-Peterburg: Aletejya, 2001. 562 p. (In Russ).
 3. Buyanova L.YU. Kovalenko E.G. *Russkij frazeologizm kak mental'no-kognitivnoe sredstvo yazykovoj konceptualizacii sfery moral'nyh kachestv lichnosti* [Russian phraseologism as a mentally cognitive means of language conceptualization of the sphere of moral qualities of a person]. M.: FLINTA: Nauka, 2012. 184 p. (In Russ).
 4. Vygotskij L.S. *Sobranie sochinenij* [Collected works]; [v 6 t.] / pod red. V.V. Davydova. Moskva: Pedagogika, 1982. T. 2. *Problemy obshchej psihologii* [Problems of general psychology]. 504 p. (In Russ).
 5. Vyatchina V.E. *Metaforicheskij obraz vo frazeologizmah so znacheniem "vremya"* [Metaphorical image in phraseologisms with the meaning of "time"]. *Vestnik OGU* [Bulletin of the OGU], 2006, 11, pp. 185–189 (In Russ).
 6. Gamzyuk M.V. *Emotivnij komponent znachennya u procesi tvorennja frazeologichnih odinic': na materiali nimec'koï movi* [Emotional component of meaning in the process of creating phraseological units: on the material of the German language]. Kiïv: Vidavnychij centr KDLU, 2000. 256 p. (In Ukr)
 7. Gladka V. *Neofrazeologizacija suchasnoï francuz'koï movi: lingvokognitivnij aspekt* [Neo-phraseologization of modern French language: linguo-cognitive aspect]. CHernivci: Tekhnodruk, 2018, 680 p. (In Ukr).
 8. Dobvol'ckij D.O. *Obraznaya sostavlyayushchaya v semantike idiom* [Imagery component in semantics of an idiom]. *Voprosy yazykoznanija* [Questions of linguistics]. 1996, 1, pp. 71–93 (In Russ).
 9. Zalevskaya A.A. *Vvedenie v psiholingvistiku* [Introduction to psycholinguistics]. Moskva: Rossijsk. gos. guman. un-t, 2000. 382 p. (In Russ).
 10. Kobozeva I.M. *Lingvisticheskaya semantika* [Linguistic semantics]. Moskva: EHditorial URSS, 2000. 352 p. (In Russ).
 11. Kovshova M.L. *Lingvokul'turologicheskij metod vo frazeologii: Kody kul'tury* [Linguocultural method in phraseology: Codes of culture]. Moskva: Knizhnyj dom “LIBRIKOM”, 2012. 456 p. (In Russ).
 12. Kolmogorova A.V. *Argumentaciya v rechevoj povsednevnosti* [Argumentation in speech everyday]. Moskva: FLINTA, 2016. 180 p. (In Russ).
 13. Kravchenko A.V. *Yazyk i vospriyatie: kognitivnye aspekty yazykovoj kategorizacii* [Language and perception: cognitive aspects of language categorization]. Irkutsk: Izd-vo Irkuts. un-ta, 1996. 160 p. (In Russ).
 14. Kravchenko O.F. *Vnutrennyaya forma i obraznost' frazeologizmov s taksonami "lico" i "glaza"* [Inner form and imagery of phraseologisms

- with taxa "face" and "eyes"]. *Universitetskie chteniya* [University readings]. 2006. Available at: <http://pglu.ru/index.php?module>
15. Krasnyh V.V. "Svoj" sredi "chuzhih": mif ili real'nost'? ["Its" among "strangers": a myth or a reality?]. Moskva: Gnozis, 2003. 375 p. (In Russ). Available at: <https://studfiles.net/preview/2790174/>
 16. Kunin A.V. *Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo yazyka* [Course of phraseology of contemporary English language]. Moskva: Vyssh. shk., 1996. 381 p. (In Russ).
 17. Leont'ev A.A. *Smysl kak psichologicheskoe ponyatie* [The meaning as a psychological concept]. *Yazyk i rechevaya deyatel'nost' v obshchej i pedagogicheskoy psichologii* [Language and speech activity in general and pedagogical psychology]. Moskva: MPSI; Voronezh: NPO "MODEHK", 2001. pp. 141–152 (In Russ).
 18. Mokienko V.M. *Slavyanskaya frazeologiya* [Slavic phraseology]. Moskva: Vyssh. shk., 1989. 287 p. (In Russ).
 19. Nazaryan A.G. *Frazeologiya sovremennogo francuzskogo yazyka* [The phraseology of Modern French]. Moskva: Vyssh. shk., 1987. 288 p. (In Russ).
 20. Pavilenis R.I. *Problema smysla: sovremennij logiko-filosofskij analiz yazyka* [The problem of meaning: modern logical-philosophical analysis of language]. Moskva: Mysl', 1983. 286 p. (In Russ).
 21. Solodub YU.P. *Obraznost' frazeologizmov i frazeologicheskaya nominaciya* [Imagery of phraseologisms and phraseological nomination]. *Frazeologicheskaya nominaciya. Osobennosti semantiki frazeologizmov* [Phraseological nomination. Features of semantics of phraseologisms]. Rostov-na-Donu: RGPI, 1986, pp. 4–11 (In Russ).
 22. Teliya V.N. *Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokul'turologicheskij aspekty* [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguistic-cultural aspects]. Moskva: SHkola "Yazyki russkoj kul'tury", 1996. 288 p. (In Russ).
 23. Uilson R.A. *Novaya inkviziciya* [New Inquisition]. Moskva: Peresvet, 2001. 240 p. (In Russ).
 24. Ufimceva A.A. *Leksicheskoe znachenie* [Lexical meaning]. Moskva: Nauka, 1986. 240 p. (In Russ).
 25. SHkolyarenko V.I. *Dinamika rozvitku frazeologichnoi sistemi nimec'koj movi 19-20 stolittya* [The dynamics of the phraseological system of the German of the 19th-20th century]. Sumi: SumDPU im. A.S. Makarenka, 2003. 324 p. (In Ukr).
 26. SHmelev D.N. *Sovremennij russkij yazyk. Leksika* [Modern Russian. Vocabulary]. Moskva: Prosveshchenie, 2004. 335 p. (In Russ).